

64-ajame Tautosakos darbų tome skelbiami straipsniai apima platų teminį ir metodologinį tyrimų spektrą. Pirmiausia, negalėjome nereaguoti į pačius esmingiausius ir tragiškiausius nūdienos įvykius – Rusijos karinę agresiją Ukrainoje. Žurnale publikuojamas folkloristės iš Lvivo Oksanos Kuzmenko straipsnis parodo istorinį dabarties įvykių kontekstą – nuo Pirmojo pasaulinio karo laikų ukrainiečių folklore susiklosčiusį rusų įvaizdį, plėtotą ir pildytą per visą XX amžių ir ypač – XXI amžiaus pradžioje. Šis įvaizdis remiasi dar iš XIX amžiaus folkloro perimtais archajiškais „velnio“ ir „svetimojo“ bruožais. Pasitelkusi gausią spausdintų šaltinių ir archyvinių rinkinių medžiagą bei savo 2013–2018 m. vykdytų lauko tyrimų rezultatus, autorė atskleidžia šio etninio stereotipo varijavimą ir pagrindinius bruožus.

Giedrė Šmitienė savo tyrimu žengia į lietuvių folkloristų kol kas nepalietą sritį – tarprūšiškumo diskursą. Analizuodama autentiškus poetės Janinos Degutytės tekstus, kurie susieja gyvūno ir ligos, senatvės, skausmo ir nujaučiamos mirties patirtis, ji parodo, kaip keičiasi sergančiosios tapatybė, jai būnant su kate. J. Degutytės aprašoma katė, būnanti kartu skausme iki mirties, leidžia permąstyti mirties ir skausmo išgyvenimo individualumą.

Toliau skelbiami du straipsniai, kuriuose į tradicinį folklorą bandoma pažvelgti iš naujos, gal kiek neįprastos metodologinės perspektyvos. Daiva Vaitkevičienė susitelkia į užkalbėjimų ir maldų tarpusavio santykį, mėgindama nustatyti jų panašumus bei skirtumus. Aptarusi terminologinę problematiką XX amžiaus lietuvių folkloristų darbuose, autorė gilinasi į užkalbėjimus, kuriems, kaip ir maldoms, būdingas tiesioginis adresatas ir savitas komunikacijos būdas, pasitelkiantis švelniąją galią, t. y. susitarimu grįstą veikimo strategiją. Tokie užkalbėjimai straipsnyje vadinami švelniaisiais ir teigiama, kad jie sudaro bendrą tekstų korpusą su maldomis. Vita Džekčioriūtė-Medeišienė savo tyrimo objektu renka tautosakos ir etnografinius tekstus, aprašančius liaudies medicinos praktikas bei jose atsispindinčią mitinę vaikų ligų sampratą tradiciniame lietuvių pasaulėvaizdyje. Pagrindinė jos tyrimo ašis yra ribos ir jų simbolinės išraiškos: liaudies medicinoje, ligų sampratoje ir įvairiose ligų gydymo praktikose gali būti aktualizuojamos kūno ribos, aplinkoje esančių erdvių ribos, laiko ribos bei pereinamųjų būsenų ir apeigų metu nustatomos ribos. Kaip šių ribų raiška atsiskleidžia vaikų ligose, straipsnyje nagrinėjama pasitelkiant trijų liaudies medicinai būdingų vaikų negalavimų pavyzdžius – šerius, kokliušą ir mėnulio apšvietimą.

Poroje toliau skelbiamų straipsnių gilinamasi į tradicinio folkloro gyvavimą, raidą ir transformacijas moderniaisiais laikais. Aelita Kensminienė pateikia empirine medžiaga

grįstą šiuolaikinės mįslių vartosenos Lietuvoje apžvalgą. Straipsnyje remiamasi mįsles publikuojančiais mokykliniais vadovėliais ir knygomis, periodiniais leidiniais, interneto svetainėmis, socialiniais tinklais, įtraukti ir profesionaliojo meno reiškiniai, reklamos akcijos ir kitos medijos priemonės, naudojančios klasikinės formos mįsles, jų fragmentus, perdirbinius, naujai kuriamas mįsles. Autorė pažymi, kad tradicinių mįslių šiuo metu beveik neužrašoma, tačiau jos vis dar turi savo auditoriją ir, nors neretai vartojamos pakitusiomis formomis, išlaiko daugumą mįslių funkcijų. Jūratė Šlekonytė domisi įdomiu ir išskirtiniu dzūkės pasakotojos Antaninos Čaplikienės atveju. Ši moteris jau XXI amžiaus pradžioje, kai klasikinės pasakos buvo kone išnykusios iš gyvosios tradicijos, sugebėjo prisiminti ir pasekti kone pusantrą šimto tradicinio folkloro kūrinų, iš jų – beveik septynias dešimtis pasakų. Straipsnyje gilinamasi į A. Čaplikienės repertuaro formavimosi aplinkybes ir stengiamasi išryškinti, kuo ji unikali XX–XXI amžių sandūros ir apskritai Dzūkijos pasakojamosios tradicijos kontekste.

Paskutinis tome skelbiamas straipsnis parašytas Vidos Savoniakaitės apie etnografo Igno Končiaus 1911–1940 m. vykdytus Žemaitijos kryžių ir koplytėlių tyrimus. Straipsnyje siekiama atskleisti, kaip I. Končiaus Žemaitijos kryžių bei koplytėlių statistikos tyrimo ypatybės siejasi su Rusijos imperijos mokslo kanonais ir pasaulio etnografijos teorija. Daroma išvada, jog I. Končiaus darbai turi daug bendrumo su vokiečių statistika, Johanno Gottfriedo Herderio antropologija ir savaip atskleidžia Žemaitijos gamtos ir kultūros paveldo istoriją.

„Recenzijų“ skiltyje pristatomos trys knygos. Jūratė Šlekonytė kolegišku pasakų tyrėjos žvilgsniu įvertina fundamentinį čekų pasakų leidinį, rengiamą Jaroslavo Otčenášeko. Radvilė Racėnaitė recenzuoja knygą „Pavojingi sovietiniai daiktai. Miesto sakmės ir baimės SSRS“, parašytą dviejų autorių – maskviečių folklorisčių ir antropologų Aleksandros Archipovos ir Anos Kirziuk. O Lina Būgienė aptaria Živilės Kropaitės–Basiulės išleistą jos močiutės – partizanų ryšininkės, politinės kalinės ir tremtinės Onos Butrimaitės–Laurinienės – gyvenimo istoriją.

„Šaltinių“ skiltyje publikuojami Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje, Vaclovo Biržiškos fonde, išsaugoti Jono Kumečio prisiminimai apie Veliuonos piliakalnius, atspindintys tam tikrus XIX amžiuje vykusius istoriografijos ir istorinio sąmoningumo pokyčius. Šią archyvinio šaltinio publikaciją parengė, įvadą ir komentarus parašė Vilma Daugirdaitė. Dar viena publikacija – Živilės Ramoškaitės parengtas pokalbis su dainų tyrėja Brone Stundžiene jos septyniasdešimtmečio proga.

Tomas užbaigiamas informacija apie šiemet itin gausiai užderėjusias jaunujų etnologų disertacijas – per pusmetį jų apginta net šešios. Taip pat informuojama apie tradicinės Tautosakos savaitės renginius ir jau dvidešimt šeštąją mokslinę folkloro konferenciją, skirtą folkloristės ir poetės Pranės Aukštikalnytės–Jokimaitienės šimtmečiui paminėti.

Lina Būgienė

The research articles published in the 64th volume of the journal Tautosakos darbai / Folklore Studies embrace a rather wide scope in terms of themes and methods. First, the editors could not ignore the most crucial and tragic events of the nowadays, namely, the Russian military aggression against Ukraine. Thus, the article by the folklorist from Lviv Oksana Kuzmenko displays the historic background of the recent events, i. e. the image of Russians shaped in the Ukrainian folklore from the First World War, which was developed and augmented in the course of the 20th century and particularly, in the beginning of the 21st century. This image preserves the archaic semantics of 'devil' and 'alien' based on folklore models from the 19th century. Using ample materials from the printed and archived sources as well as the results of her fieldwork from 2013–2018, the author reveals variations and essential features of this ethnostereotype.

In turn, Giedrė Šmitienė enters the interspecies discourse in her study, which is a sphere hitherto hardly approached by the Lithuanian folklorists. Using authentic texts by the Lithuanian poet Janina Degutytė that join together the experiences of the animal, illness, age, pain and the anticipated death, the author describes the identity of the ailing person that changes when she is with the cat. The cat depicted by Degutytė shares the human pain until death, allowing for reconsideration of the individual character of experiencing pain and death.

The following two articles view the traditional folklore from a new and somewhat unconventional methodological perspective. Daiva Vaitkevičienė focuses her attention on the interrelationship between charms and prayers, attempting to highlight their differences and similarities. Having discussed the problematic terminology in the 20th century Lithuanian folklore research, the author of the article goes on to analyze the charms that are characterized by the direct addressee and peculiar form of communication akin to prayers, which employs the soft power, i. e. the action strategy based on mutual agreement. Such kind of charms she defines as soft ones, maintaining that the soft charms and prayers constitute the same corpus of texts. Vita Džekčioriūtė–Medeišienė chooses to investigate folklore and ethnographic data that gives evidence of the folk medicine practices reflecting the mythical notion of children's diseases in the traditional Lithuanian worldview. The main supporting axis of her study rests on the boundaries and their symbolic expression: in folk medicine, when establishing notion of the diseases and various healing practices, various

boundaries can be made relevant, including the body boundaries, the boundaries of the surrounding spaces, the time boundaries or those introduced by the liminal states and rites of passage. The manifestation of these boundaries in terms of children's diseases is exhibited in the article by exemplifying three children's ailments typical to the folk medicine: bristles, whooping cough, and moonlight.

A couple of further articles engage with the existence of traditional folklore, its development and transformations during the modern times. Aelita Kensminiene presents an empiric survey of the contemporary usage of riddles in Lithuania. Her material includes schoolbooks and collections that publish riddles, periodicals, internet sites and social media, as well as works by professional artists, advertisements, and other media forms using classical riddles, their fragments, remakes and new compositions. The author emphasizes that recording of the traditional riddles has almost ceased nowadays; however, they still retain their audience, and, although frequently used in altered forms, nevertheless preserve most of their functions. Jūratė Šlekonytė presents an interesting case study of an exceptional storyteller from the Dzūkija region – Antanina Čaplikienė. In the beginning of the 21st century, when classical folktales were already extinct from the living tradition, this woman managed to remember and tell almost one hundred and fifty pieces of the traditional folklore, including nearly seventy folktales. The aim of the article is revealing the patterns shaping the Čaplikienė's repertoire and highlighting the uniqueness of this storyteller at the turn of the 20th – 21st centuries in the context of the folk narrative tradition of Dzūkija.

The author of the concluding article of the volume Vida Savoniakaitė revisits the investigations of the Samogitian crosses and chapels carried out by the ethnographer Ignas Končius in 1911–1940. The aim of the article is emphasizing the connections between the statistical investigation of the Samogitian cultural heritage by Končius and the scholarly cannons of the Russian Empire, as well as the global ethnographic theory. The author concludes that Končius' research is closely related to the German statistics and Herder's anthropology, also peculiarly revealing the history of the Samogitian cultural heritage.

In this volume, three books are reviewed. The folktale researcher Jūratė Šlekonytė presents a colleague's view of the fundamental edition of the Czech folktales by Jaroslav Otčenášek. Radvilė Racėnaitė introduces the book "Dangerous Soviet Things. The Urban Legends and Fears in the USSR" written by two authors from Moscow – folklorists and ethnographers Aleksandra Arkhipova and Anna Kirziuk. Finally, Lina Būgienė discusses the life story of the partisan helper, political prisoner and deportee Ona Butrimaitė-Laurinienė, published by her granddaughter Živilė Kropaitė-Basiulė.

Under the heading of "Sources", memories of the Veliuona hillforts by Jonas Kumetis, preserved in the manuscript department of the Lithuanian National Library,

among the collections of Vaclovas Biržiška, are published. This archived source was edited, introduced and commented by Vilma Daugirdaitė, who highlights certain shifts in historiography and historical consciousness taking place in the 19th century. Further, publication edited by Živilė Ramoškaitė of her interview with folksong researcher Bronė Stundžienė on her 70th birthday, is presented.

The volume concludes with information on the particularly numerous dissertations in ethnology: in the course of six months, as many as six of them were defended! Information on the events taking place in the course of the traditional Folklore Week and on the 26th folklore conference dedicated to the 100th anniversary of the folklore researcher and poet Pranė Aukštikalnytė-Jokimaitienė, is also included.

Lina Būgienė